

FILOZOFŠKE TEZE DUBROVAČKOG DOMINIKANCA DIONIZIJA REMEDELLIJA (1711–1793)

STJEPAN KRASIĆ

Papinsko Sveučilište Tome Akvinskog, Rim

UDK 141.3 Remedelli
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 13. 5. 2005.

I. Život: A. Školovanje i sveučilišna djelatnost; B: Diplomatski rad. II. Djela. III. Filozofska izobrazba: A. Aristotelo-tomizam u programu visokih škola i sveučilišta dominikanskog reda; B. »Filozofske teze« D. Remedellija: uvod u filozofiju, logika, opća fizika, posebna fizika, metafizika. IV. Zaključak.

I. Život

A. Dionizije Remedelli rodio se 6. studenoga 1711. u Gružu kod Dubrovnika kao četvrti sin Šimuna Remedellija i Franjice, kćeri Tome Sartora. Roditelji su mu pripadali srednjem građanskom trgovačkom staležu s isto tako osrednjim imovinskim stanjem. Njihov inače skaladan i sretan brak pratile su neprestane bolesti i smrt pojedine djece. Sve je počelo s njihovim najstarijim sinom Nikolom, koji se rodio 1703, ali je zbog bolesti umro u 13. godini života. Sličnu sudbinu doživio je i Toma, njihov drugi sin, koji se rodio 16. lipnja 1706, ali je preminuo kad je imao svega nekoliko mjeseci. S trećim sinom Petrom, koji se rodio 24. kolovoza 1708, Šimun i Franjica Remedelli imali su malo više sreće. Iako je i on, kao i dva starija brata, u mladosti pobolijevao, kasnije je ozdravio i doživio duboku starost. S četvrtim, najmlađim sinom Šimun i Franjica imali su najviše sreće. On se rodio zdrav i nikada se nije posebno tužio na bolest. Na krštenju je, u čast starijeg brata i djeda po majci, dobio ime Toma. No ni Šimun se nije mogao pohvaliti dobrim zdravljem. Često je bolovao, iako je doživio 50. godinu života. Umro je 19. lipnja 1720. godine ostavivši iza sebe udovicu s dva maloljetna sina, Petra i Tomu.

Prerana smrt Šimuna Remedellija nije ostavila njegovu ženu i djecu bez sredstava za život. Šimun je ostavio iza sebe prilično veliku baštinu koja im

je omogućavala pristojan, iako razmjerno skroman život. Petar i Toma su, zahvaljujući očevoj ostavštini, nastavili pohađati gradsku gramatičku školu u kojoj se moglo naučiti ne samo čitati i pisati, nego i dobiti osnovna saznanja iz latinske gramatike, matematike i drugih predmeta koji su se predavali u onodobnim školama, nakon čega su se njihovi životni putovi razišli. Čim je, naime, Toma 7. studenoga 1728. navršio 17 godina života, u rodnom gradu je ušao u dominikanski red uzevši ime Dionizije, dok je njegov stariji brat naslijedio oca u njegovoj trgovačkoj djelatnosti.¹

O prvim godinama Dionizijeva redovničkog života sačuvalo nam se nekoliko osnovnih podataka. Tako znamo da je u novicijatu (godini redovničke kušnje) imao dobre učitelji i odgojitelje. Učitelj redovničkog života bio mu je poznati povjesničar Serafin M. Crijević (1686–1759). Obavivši uspješno novicijat i postavši punoljetan s navršenih 18 godina života, Dionizije je 28. studenoga 1729. u istom samostanu položio prve redovničke zavjete na ruke generalnog vikara Dubrovačke kongregacije Nikole Malića, muža velikog moralnog i intelektualnog ugleda,² koji je u mladom Dioniziju otkrio ne samo uzorna redovnika nego i intelektualno nadarena mladića pred kojim je stajala lijepa budućnost.

Studij filozofije, koji je Dionizije upisao odmah nakon završena novicijata, bio je potvrda njegovim starješinama o njegovoj velikoj nadarenosti za učenje. Velikom lakoćom je svladavao ne samo propisano školsko gradivo nego i druge predmete, naročito jezike. To je potaknulo njegove starješine i profesore, među kojima se nalazio i spomenuti povjesničar Serafin M. Crijević, da ga pošalju nekamo u inozemstvo na nastavak studija. Izbor je pao na Firencu. U proljeće 1730. Dionizije je otputovao u grad na Arnu upisavši filozofski tečaj na generalnom učilištu svoga reda u poznatom, nekada Savonarolinu samostanu sv. Marka, gdje je imao mnogo bolje uvjete za učenje i

¹ U knjizi vijeća generalnih vikara Dubrovačke kongregacije iz tog vremena ostalo je zabilježeno sljedeće: »Die 13 Decembris 1728. In eodem consilio propositus fuit ad habitum clericalem Ordinis Thomas, filius Simonis Remedelli, quem examinatum quoad litteras et scientiam, unanimiter suffragio per vota secreta Patres a Consiliis acceptaverunt. In quorum fidem etc. (*Leber consiliorum Adm. R. Vicarii Generalis Congregationis Ragusinae ea anno 1721 ad annum 1786*, f. 17v (rukopis u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku).

² N. dj. f. 22R. Remedellijev učitelj povjesničar Serafin M. Crijević piše da je upao u dominikanski red 21. prosinca 1728: »Anno a Virginis partu MDCCXXVIII XI Kalendas Ianuarias sacra Praedicatorum vestem induit in Ragusino caenobio, fratre Nicolao Malich Congregationis moderatore...« (*Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur*, tomus I, Zagreb, JAZU, 1975, str. 254). Crijević je, očito, zamijenio ulazak u samostan s polaganjem redovničkih zavjeta. Začuđuje činjenica da za Remedellija nije znao Augustin Giurgevich, koji ga uopće ne spominje u svom djelu »Cenni biografico-letterarii dei personaggi più illustri della Congregazione Ragusina di San Domenico dal 1759 in poi«, Spalato, 1867.

napredovanje nego u Dubrovniku.³ Tu su mu stajali na raspolaganju ne samo vrsni profesori raznih znanstvenih disciplina nego i velika knjižnica koja svoje početke duguje »Ocu Domovine«, velikom toskanskom vojvodi Cosimu de Medici. Tako povoljno ozračje pogodovalo je brzom intelektualnom napretku kako mladog Remedellija tako i njegovih školskih drugova, među kojima se naročito isticao Toma Marija Mamaschi, kasnije vrlo poznati filozof, teolog, povjesničar i fizičar,⁴ s kojim je Remedelli u Firenci pohađao ne samo filozofiju i teologiju nego također zemljopis, matematiku i jezike. Pored hrvatskoga, latinskoga i grčkoga, koje je započeo učiti u Dubrovniku, u Firenci se, pod vodstvom profesora Tommasa Vincenza Moniglie,⁵ također usavršio u poznavanju talijanskoga i francuskoga. Serafin Crijević, Remedellijev odgojitelj, profesor i prvi biograf, naziva ga je »petojezičarom« (*pentaglottos*) po ugledu na sv. Epifanija, biskupa Salamine na Cipru, koji se u starini odlikovao poznavanjem stranih jezika.⁶

Remedelli je uspješno završio studij filozofije postigavši g. 1732. lektorski naslov (*lectoratus*) koji mu je – po školskom sustavu u dominikanskom redu – omogućavao ne samo predavanje istog predmeta studentima »materijalnog« (nižeg) tečaja nego i prijelaz u »formalni« (viši) tečaj namijenjen onima koji su težili postizanju bakalaura i doktorata kao najviših akademskih naslova. Viši tečaj se sastojao u pasivnom pohađanju predavanja baka-

³ U knjizi službenih spisa generalnih vikara Dubrovačke kongregacije, koja se čuva u knjižnici dominikanskog samostana u Dubrovniku, stoji zabilježeno: »1730 di 16 Maii. Expeditione fuerunt litterae, quibus data fuit facultas proficiscendi Florentiam versus ob studiorum causa fratribus Ignatio Mariae Testi et Dionysio Remedelli (*Registrum litterarum Vicariorum generalium Congregationis Ragusinae*, str. 6).

⁴ M. Mamachi (Chios, 1713 – Tarquinia, 1792) bio je potomak poznate obitelji Lusignan iz koje potječe više jeruzalemskih i ciparskih kraljeva. G. 1728. u Carigradu je uošao u dominikanski red, odakle je odmah zatim – jednako kao i Remedelli – bio poslan u Firencu studirati teologiju. Tu ga je po izvanrednim sposobnostima zapazio tajnik Kongregacije indeksa i budući kardinal Giuseppe Antonio Orsi koji ga je pozvao u Rim gdje je vrlo brzo napredovao u karijeri: g. 1746. postao je glavnim upraviteljem poznate Casanatske knjižnice, a vrhovni starješina dominikanskog reda Antonin Bremond upraviteljem Povijesnog instituta istoga reda. Papa Benedikt XIV. mu je povjerio katedru fizike na rimskom sveučilištu La Sapienza i filozofije u Zavodu za širenje vjere. Papa Pio VI. ga je 1779. imenovao tajnikom Kongregacije Indeksa, a 1781. službenim papinskim teologom (*magister Sacri Palatii*). U svojim brojnim djelima pokazao je zavidno poznavanje klasične i kršćanske prošlosti te grčkog i latinskog jezika (A. Pappillon, *Opera omnia Th. M. Mamachi, O. P.*: »Archivum Fratrum Praedicatorum«, vol. V, Romae 1935, str. 25; isti, *Le premier Collège de l'Ordre des Precheurs*, ondje, vol. VI [1936], str. 5–38).

⁵ T. V. Moniglia (Firenca, 1686 – Pisa, 1767), talijanski dominikanac, profesor filozofije, teologije i grčkoga u Bologni i Pisi. Neko vrijeme je proboravio i u Engleskoj. Uživao je glas izvrsna učenjaka i jezikoslovca.

⁶ *Liber consiliorum Adm. R. Vicarii Generalis Congregationis Ragusinae ab anno 1721 ad annum 1786*, f. 16v.

laureusa i magistara te aktivnom predavanju lakših predmeta studentima nižeg tečaja. Predajući tako filozofiju studentima nižeg tečaja i učeći teologiju Remedelli je g. 1736. položio bakalaureatski ispit iz teologije. Namjera mu je, očito, bila doktorirati i postati magistar teologije. No do toga je trebalo proći još mnogo vremena i ispuniti više uvjeta. Doktorski naslov, kao najviše akademsko dostignuće, nije bio smatran ničijim osobnim pravom, nego nagradom cijeloj provinciji za sveukupne zasluge. Budući da su nositelji tog naslova unutar redovničke zajednice uživali mnoge povlastice koje su ponekad bile na uštrb redovničkog opsluživanja i stege, njihov je broj u svakoj provinciji (redovničkoj pokrajini), ovisno o njenoj veličini i važnosti, bio strogo ograničen pa se ni u kojem slučaju nije smio prekoračiti. Ako se to slučajno dogodilo, akademski naslov se nije mogao oduzeti, ali se njegov nositelj nije smio služiti pravima i povlasticama namijenjenim doktorima.

Remedelliju je na putu do tog naslova stajala još jedna prepreka. Bila je to njegova Dubrovačka kongregacija, čiji je bio član. Ona se, naime, iz navedenih razloga, još u XV. st. za svoje članove bila dobrovoljno odrekla doktorskih naslova kako oni svojim povlasticama ne bi remetili redovničku stegu. Čini se da je to bio razlog što je Remedelli zatražio prijelaz iz svoje matične ustanove u provinciju Obiju Lombardija (*Provincia Utriusque Lombardiae*) sa sjedištem u Bologni, koja se tog naslova nije nikada odrekla.⁷ Remedellijev problem bio je riješen tako da je formalno bio asigniran u samostan sv. Katarine de Formello u Napulju, koji je pripadao provinciji Obiju Lombardija. Premda Remedelli – kako se čini – u nj nije nikada stupio nogom,⁸ to mu je otvorilo put k doktorskom naslovu do kojega je, međutim, vodio još dugi put učenja, predavanja, dokazivanja vlastitih intelektualno-moralnih vrлина i čekanja na red da se nađe jedno upražnjeno doktorsko mjesto u njegovoj novoj provinciji. Taj dugo očekivani trenutak dogodio se nakon punih trinaest godina. Godine 1749. konačno je položio doktorski ispit i bio promaknut u magistra ili doktora teologije⁹ sa svim uobičajenim pravima i povlasticama.

⁷ Usp. Đ. Körbler, n. dj., str. 4.

⁸ Provincija Obiju Lombardija (*Provincia Utriusque Lombardie*) nastala je kao plod reforme koja je počela još krajem XIV. st. u dominikanskom redu. Reformirani samostani na području dotadašnje provincije sv. Dominika u Bologni i Lombardije ujedinjeni su u posebnu reformiranu provinciju koja se od g. 1531. prozvala provincijom Obiju Lombardija. Njoj su pripojeni reformirani samostani također s područja Napuljske provincije, među kojima se nalazio i samostan sv. Katarine de Formello (usp. A. Walz, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum, Romae* 1968, str. 381).

⁹ Akademski naslovi »magister« (magistar) i »doctor« (doktor) u školskom sustavu dominikanskog reda sinonimni su izrazi.

Položeni doktorski ispit bio je važna životna prekretnica u Remedellijevu životu. Pružala mu je mogućnost profesorskog poziva na nekom generalnom učilištu ili sveučilištu ili pak neku važnu službu u redu, Crkvi ili društvu. Tako se uskoro i dogodilo. Prvi koji je želio nagraditi njegovu stručnu spremu i moralne odlike bio je vrhovnik dominikanskog reda Antonin Bremond (1748–1755), koji mu je odmah ponudio položaj rektora generalnog učilišta u Saragozzi u Španjolskoj, što je bilo doista iznimno veliko priznanje njegovim sposobnostima i stručnoj spremi. Međutim, drugog su mišljenja bila druga dva ugledna člana istog reda: Giuseppe Agostino Orsi¹⁰ i Tommaso Mamachi, koji su ga željeli imati za svog znanstvenog suradnika, pa su ga nagovorili da ostane u Bologni, gdje mu je odmah na generalnom učilištu dominikanskog reda ponuđena katedra grčkog jezika i dan položaj teologa nadbiskupa Beneventa kardinala Francesca Landija (1741–1752).¹¹

No čini se da generalno učilište u Bologni nije bilo Remedellijeva konačna odrednica. Svega dvije godine nakon što je tu počeo predavati, on je u mjesecu srpnju 1751. podnio molbu senatu javnog sveučilišta u Bologni za mjesto profesora grčkog jezika. Čini se da je ponuda došla od samog sveučilišta, s tim da je njegovo imenovanje profesorom moralo proći uobičajeni postupak podnošenja molbe, ispitivanja podobnosti, kvalifikacija itd. Budući da je već bio redoviti profesor istog predmeta na generalnom učilištu svoga reda, mogao se natjecati samo za mjesto honorarnog profesora. Remedelli, osim toga, kao redovnik o tomu nije mogao samostalno odlučivati, pa je pitao je za savjet vrhovnog starješinu dominikanskog reda Antonina Bremonda. Na Remedellijevo pitanje bi li smio prihvatiti spomenutu ponudu Bremond mu je odgovorio da prihvaćanje katedre grčkog jezika na jednom poznatom sveučilištu kao što je bolonjsko može biti korisno ne samo samom

¹⁰ G. A. Orsi (Firenca 1692 – Rim, 1761), učeni i utjecajni teolog. Više godina predavao je filozofiju i teologiju na učilištima svog reda u Fiesoli i Firenci. G. 1732. kardinal Neri Corsini uzeo ga je za osobnog teologa, a šest godina kasnije postao je tajnik Kongregacije indeksa, zatim »učitelj Apostolske palače« (papin službeni teolog) i, na kraju, g. 1759. kardinal. Bio je čovjek velike naobrazbe i duboke duhovnosti. Objavio je više djela iz dogmatske i moralne teologije. No njegovim glavnim djelom smatra se *Istoria ecclesiastica* (Rim 1749–1763) od 21 sveska u kojoj je obradio povijest Crkve od početka do VI. st. Djelo je doživjelo više izdanja i prevedeno je na više jezika.

¹¹ C. Fedeli, *I domenicani nella Università di Pisa: »Memorie Domenicane«* XXXIX (Firenze 1922), 124.

¹² »L'accettare codesta cattedra non può essere che di decoro e vantaggio a V. P., onde no ho difficoltà ch'ella v'aspiri, mentre avrà campo di far spiccare via più il suo talento e di recare del lustro all'Ordine« (Rim, Archivum Generale Ordinis Praedicatorum (=AGOP), IV, vol. 221, str. 44).

Remedelliju nego i cijelom dominikanskom redu.¹² U pismu od 20. listopada 1751. vrhovnik reda mu je ponovio svoj pristanak naglasivši da će mu biti vrlo drago ako mu senat bolonjskog sveučilišta povjeri katedru grčkog jezika. »Sasvim sam uvjeren u važnosti koju za Vas ima to imenovanje kao nagrada za Vaše napore i talente koje Vam je Bog dao na korist tamošnje mladeži«. ¹³ Iz Bremondova pisma od 23. studenoga 1751. saznajemo da među senatorima bolonjskog sveučilišta postoji odlučna volja da mu se povjeri katedra grčkog jezika i da je on spreman učiniti sve da opravda iskazano mu povjerenje.¹⁴ Iz drugih izvora saznajemo da su Remedellijevu kandidaturu na svom vijeću podržali i drugi profesori (*assunti di studio*). Sve je to doprinijelo da je 7. prosinca iste godine Remedelli bio imenovan honorarnim profesorom grčkog jezika na tri sljedeće godine. U izvještaju koji je 19. studenoga 1751. u vezi s tim bio pročitan u sveučilišnom senatu navodi se da je Remedelli »jedan od najuglednijih članova dominikanskog reda, doktor teologije i profesor grčkog jezika na generalnom učilištu sv. Dominika u ovom gradu koje je jedno od najuglednijih učilišta toga reda.« Navodi se da on želi postići »mjesto javnog profesora na ovom našem sveučilištu« pa se moli senat da mu podijeli naslov honorarnog profesora. Podnositelji molbe ističu da im nije želja povećavati broj honorarnih profesora. Oni samo ističu »zasluge i kvalifikacije ovog dostojnog muža« pa mole da mu se podijeli ta čast koju potpuno zavređuje »svojom učenošću i vrlinom«. Remedelli, uz to, želi predavati grčki jezik koji je veoma važan za vjeru i kulturu uopće, a sveučilište upravo na tom području oskudijeva vrsnim profesorima pa bi ono njegovim primanjem moglo samo mnogo dobiti. Oni su naglasili da i vrhovni starješina dominikanskog reda vruće želi da Remedelli dobije to mjesto koje bi bilo na čast njegovu redu. Podnositelji molbe zbog toga su jednoglasno predložili da bi »za sveučilište bilo probitačno da magistru (doktoru) Dioniziju Remedelliju povjeri mjesto honorarnog profesora grčkog jezika«. ¹⁵ Senat je uvažio iznesene razloge pa je na obostrano zadovoljstvo krajem g. 1751. Remedelliju povjerio službu honorarnog profesora grčkog jezika na tri godine koju je dotle držao profesor Gimabattista Bianconi. Bilo je to nesumnjivo priznanje Remedellijevoj sposobnosti, ali je ujedno bio i zahtjevan posao da na dva sveučilištima – na jednomu kao redoviti, a na drugomu kao honorarni profesor – predaje jedan tako važan predmet za kojim je u Italiji postojala velika potražnja. Da su tim rješenjem obje strane bile zado-

¹³ Ondje, str. 67.

¹⁴ Ondje, str. 78.

¹⁵ Bologna, Archivio di Stato, Partitit del Senato, vol. 52, f. 32; usp. Đ. Körbler, n. dj., str. 5–6.

voljne, pokazuje činjenica da je Remedelli na tom mjestu ostao punih devet godina.¹⁶ S takvim stanjem stvari bio je zadovoljan i vrhovni starješina dominikanskog reda koji je u pismima Remedelliju više puta izražavao iskreno zadovoljstvo njegovim uspjehom.¹⁷

No Remedelli je, pored predavanja na generanom učilištu svoga reda i na sveučilištu, imao i drugih zaduženja. Dana 3. lipnja 1753. bio je imenovan ispovjednikom dominikanskih koludrica sv. Agneze u Bologni. Tu je službu – kako se navodi u knjizi vijeća tog samostana – savjesno obavljao¹⁸ te se bavio znanstvenim radom, o kome će kasnije biti više govora. Za sve to vrijeme održavao je vrlo živahnu pismenu vezu s vrhovnim starješinom svoga reda. Iz ovog razdoblja g. 1750–1754. sačuvali su se sažeci čak 18 pisama generala reda Antonina Bremonda kojima je odgovarao na Remedellijeve dopise. Iz njih se može lako razumjeti da je bio vrlo dobro obaviješten o svim Remedellijevim namjerama i planovima te ih najvećim dijelom podržavao.¹⁹ Iz jednog takva pisma od 19. rujna 1750. saznajemo da je Remedelli na generalnom učilištu svoga reda dva puta tjedno imao predavanja iz grčkoga studentima svog reda.²⁰ Dana 26. lipnja 1753. general reda mu je izdao neko poblize nepoznato odobrenje,²¹ a u pismu od 30. ožujka 1754. izrazio je zadovoljstvo njegovim predavanjem jezika na dvama sveučilištima te mu preporučio da i dalje bude što više na usluzi svojoj redovničkoj subraći.²² Remedelli mu je izložio plan svoga rada i zaduženja izrazivši spremnost i dalje raditi u okviru svojih mogućnosti. Dana 20. travnja 1754. Bremond mu je pisao da razmatra njegovo mišljenje te mu još jednom preporučio da učini sve kako bi mladi redovnici imali što više koristi od njegovih predavanja.²³

Prije isteka trogodišnjeg ugovora na sveučilištu Remedelli je ponovno 4. studenoga 1755. podnio molbu da mu se profesorska služba produži na sljedeće tri godine. Njegovu su molbu sveučilišnom senatu podržali prije nave-

¹⁶ U popisu profesora bolonjskog sveučilišta iz g. 1751. čitamo: »Ad lecturam linguae graecae. Pater magister Dionisius Remedelli Ordinis Praedicatorum, lector honorarius« (usp. U. Dallari, *I rotuli dei lettori e artisti dello Studio Bolognese dal 1384 al 1799*, vol. III, parte II, Bologna, 1891, str. 72, 78, 83, 88, 93, 98, 103, 107, 113, 118).

¹⁷ Đ. Körbler, n. dj. Str. 6.

¹⁸ AGOP, IV, vol. 223, str. 94.

¹⁹ AGOP, IV, vol. 221, str. 9, 33, 67, 78; vol. 222, str. 28, 37, 52, 56, 70, 81, 84, 86; vol. 223, str. 19, 70, 72, 76.

²⁰ Ondje, str. 94.

²¹ Ondje, str. 19.

²² Ondje, str. 70.

²³ Ondje, str. 72.

deni prijatelji. Dana 2. prosinca 1755. senat je udovoljio njihovoj molbi.²⁴ To je ujedno bila njegova posljednja molba da kao honorarni profesor predaje na sveučilištu u Bologni. Remedelliju je to bilo korisno iskustvo koje mu je poslužilo kao odskočna daska za profesorsko mjesto na nekom drugom sveučilištu. Njegov pogled je bio uprt u Pisu odakle mu je – kako izgleda – s tamošnjeg državnog sveučilišta stigla ponuda za mjesto profesora teologije.

Pisa je, kao i cijela Toskana, po utrnuću medicijevske kneževske loze, 1739. godine došla u ruke habsburško-lotarinške dinastije. Prvi njezin veliki vojvoda stranog podrijetla bio je Franjo Lotarinški, u Italiji poznat pod imenom Francesco Stefano I. (1737–1765), muž carice Marije Terezije, koji je kao Franjo I. g. 1738. postao veliki toskanski vojvoda, a 1745. na austrijskom prijestolju naslijedio cara Karla VI. Bio je čovjek širokih vidika i odan reformama zastarjelog upravnog državnog, gospodarskog i prosvjetnog aparata. Nadahnut prosvjetiteljskim nazorima uveo je mnoge novine kojima je svrha bila premostiti zaostatak koji je njegovu vojvodinu dijelio od naprednijih susjednih zemalja kao što su u to vrijeme bile Austrija i Francuska. Naročitu brigu posvećivao je visokom školstvu koje je trebalo poslužiti kao temelj općeg razvoja. U tu svrhu je, ne štedeći novaca, iz Austrije i država Apeninskog poluotoka, dovodio istaknutije profesore povjeravajući im dobro plaćene državne službe i katedre državnih sveučilišta u Firenci, Sieni i Pisi. U tom svjetlu treba promatrati Remedellijev prelazak iz Bologne u Pisu.

Remedelli je 1759. godine dobio je mjesto ne honorarnog, nego dobro plaćenog profesora teologije na državnog sveučilištu u Pisi.²⁵ Stanovao je u samostanu sv. Katarine. Godišnja plaća mu je iznosila 700 škuda. Bivala mu je svake akademske godine isplaćivana po dva puta (1. svibnja i 1. studenoga) u jednakim obrocima.²⁶

No Remedellijev boravak u Pisi i inače uspješno predavanje na sveučilištu imali su i drugu, manje ugodnu stranu medalje. Njegovu zdravstvenom stanju nije nikako pogodovala prevelika vlaga koja se širili iz rijeke Arna i nedalekog Tirenskog mora, pa je počeo pobolijevati. Nakon svega pet godina boravka u Pisi odlučio je promijeniti sredinu. Budući da se u Bologni mnogo bolje osjećao, 1764. godine uputio je dopis senatu bolonjskog sveučilišta da bi se tamo rado vratio i prihvatio mjesto profesora teologije.

²⁴ Bologna, Archivio di Stato, Partiti del Senato, vol. 52, f. 116v; Đ. Körbler, n. dj., str. 7.

²⁵ *Statuta Collegii theologorum Almae Universitatis Pisanae Anno Domini MCCCCLXXX cum synopsi omnium theologiae Lectorum ab initio Collegii usque ad finem*. Edita cum introductione a Carolo Fidelio. Pisis, Ex Typographia Francisci Mariotti, 1910, ad annum 1759.

²⁶ Pisa, Archivio di Stato, Studio Pisano, Registro di provisionati, n. 536; usp. Đ. Körbler, n. dj., str. 7.

Budući da je mnogima još uvijek bio u dobrom sjećanju, profesori, naročito njemu odani »assunti di studio« oduševljeno su podržali njegovu ponudu.²⁷ O njegovoj molbi raspravljao je akademski senat koji je s 24 glasa za i 1 protiv prihvatio njegovu ponudu. No imenovao ga je ne redovitim, nego honorarnim profesorom na tri godine.²⁸ Remedelli je prihvatio ponuđene uvjete stigavši u Bolognu gdje je, skupa s dominikancem Giuseppeom Marijom Elena, akademske godine 1773/74. počeo predavati teologiju.²⁹ No umjesto tri, u Bologni je osato samo jednu akademsku godinu. Za razloge njegova prelaska iz Pise u Bolognu počeo se zanimati veliki vojvoda Francesco Stefano I. Ne želeći izgubiti tako vrsna profesora, on je Remedellija pozvao da se vrati u Pisu gdje ga je najprije motupropriom od 4. srpnja 1767. imenovao članom državne komisije za reformu visokog školstva koja se imala sastati u Firenci,³⁰ a zatim reskriptom od 17. listopada 1767. redovitim profesorom skolastičke teologije.³¹ No sve to nije zadovoljilo Remedellija. Vlažno podneblje u Pisi nije mu nikako odgovaralo, pa je otklonio primamljivu ponudu velikog vojvode. Htio se, po svaku cijenu, vratiti u Bolognu. S njim se složio i vrhovnik dominikanskog reda Toma de Boxadors koji ga je 24. siječnja 1777. premjestio iz samostana sv. Katarine di Formello u Napulju u samostan sv. Dominika u Bologni.³²

Svi ti poslovi i zaduženja nisu bili zapreka Remedelliju da održava vezu s rodnim gradom. Dopisivao se kako s članovima svog matičnog samostana, tako i s bratom Petrom. No sve to nije moglo nadomjestiti nedostatak rodbine i rodnog grada. Patio je od nostalgije. U jednom trenutku nije više mogao izdržati njihov manjak pa je g. 1754. od vrhovnog starješine svoga reda zatražio dopuštenje da nakon pune dvedeset dvije godine može poći u rodni grad Dubrovnik posjetiti rodbinu i prijatelje. General reda je pismom

²⁷ Bologna, Archivio di Stato, Filze del Senato, anno 1764, f. 156; usp. Đ. Körbler, n. dj., str. 7.

²⁸ Bologna, Archivio di Stato, Partiti del Senato, vol. 54, f. 63; Đ. Körbler, ondje.

²⁹ U registru bolonjskih profesora za g. 1764/1765. čitamo: »Ad lecturam sacrae theologiae in via divi Thomae. Pater magister Dionisus Remedelli ordinis Praedicatorum, lector honorarius« (U. Dallari, n. dj., str. 143, 148, 153, 159, 164, 170, 175, 180, 186, 191).

³⁰ »Sua Altezza Reale con Motuproprio del 4. corrente [luglio 1767] ha fatta una deputazione degli infrascritti Signori Professori dell'Università di Pisa: [...]. Padre Remedelli. Questi dovranno adunarsi in Firenze avanti l'Auditore, e Proveditore dello Studio, e concertare un piano di proposizioni da umiliarski a S. A. R. Diretta a formare un regolamento quanto al metodo delli studi più coerente allo stato attuale delle Scienze, e facoltà, che s'insegnano in detta Università, e quanto alle scuole, dottorati, ed altre funzioni accademiche più atto ad assicurare il maggior profitto delli scolari...« (»Gazzetta Toscana«, a. II [Firenze 1767], N. 28, str. 118–119).

³¹ »Gazzetta Toscana«, a. II [Firenze 1767], N. 44, str. 182.

³² Đ. Körbler, n. dj., str. 16.

od 18. svibnja 1754. spremno udovoljio njegovoj molbi pod uvjetom da na početku nove akademske godine ponovno bude u Bologni. To je ujedno bio prvi i posljednji susret s rodnim zavičajem. Vrativši se u Bolognu još je više patio od nostalgije za rodnim zavičajem i prijateljima. I, umjesto da ponovno putuje preko mora, došao je na zamisao da iz Dubrovnika u Bolognu dovede mladog i nadarenog dominikanca Dominika Glega (1732–1809) kako bi se doškolovalao i činio mu društvo, a on bi mu pomogao da se kasnije uključi u predavanja na sveučilištu.³³ No s tim se njegovim planom nije složio vrhovni starješina reda Antonin Bremond koji je bio mišljenja da bi Glegov prijelaz iz Dubrovnika u Bolognu, istina, ojačao provinciju Obiju Lombardija, ali bi oslabio Dubrovačku kongregaciju kojoj su – kako je naveo – također potrebni mladi i sposobni redovnici.³⁴

B. Remedelli je naročito živahne veze odražavao s vladom Dubrovačke Republike kojoj su bile potrebne njegove diplomatske usluge. Prvi put mu se senat obratio za uslugu 16. ožujka 1765. izvješćujući ga o svojim neprilikama s novim francuskim konzulom Marcelom Le Prévostom, dotadašnjim otpravnikom poslova u Nizozemskoj, koji je, nakon odlaska nizozemskog veleposlanika iz Dubrovnika, postao diplomatski predstavnik Francuske i Nizozemske. Premještaj s položaja kraljevskog otpravnika poslova u značajnoj zemlji kao što je bila Nizozemska, na mjesto konzula u malom Dubrovniku, povrijedio je ponos taštog francuskog diplomata. Čim je 18. srpnja 1764. stigao u Dubrovnik, odmah je počeo tražiti počasti koje mu po diplomatskom protokolu Republike nisu pripadale. Iako mu je u povodu prijema u Malom vijeću bilo dodijeljeno počasno mjesto nasuprot samom knezu Republike, što se smatralo osobitom počašću, Prévost se nije time zadovoljio, nego je tražio još bolje i časnije mjesto koje je moralo biti urešeno posebnom draperijom. Kao razlog svojih zahtjeva naveo je da je Republika iskazivala više počasti njegovu prethodniku Lemaireu nego njemu.³⁵ Pače, prigovarao je dubrovačkoj vladi da prema njemu postupa kao da se radi o njezinu običnom podaniku, a ne diplomatskom predstavniku moćnog francuskog kralja.

³³ O njemu v. A. Giurgevich, n. dj., str. 23.

³⁴ AGOP IV, 222, str. 70.

³⁵ André-Alexandre Lemaire bio je francuski konzul u Dubrovniku g. 1757–1764. Nakon jednog sukoba s dubrovačkim senatom bio je proglašen »nepoželjnom osobom« (*persona non grata*) i premješten u Koron na Peloponezu (usp. Š. Ljubić, *Izvještaj gosp. La Maire, francezkoga konsula u Koronu, o Dubrovačkoj republici*: »Starine« JAZU XIII (1881), 39–118; L. Vojnović, *L'affaire Le Maire (1757–1764)*: »La Monarchie Française dans l'Adritique«, Paris – Barcelone, 1918, str. 135–173; N. Gjivanović, *Nešto o Memaire-u i Prevost-u, francuskim konzulima u Dubrovniku u drugoj polji XVIII. Vijeka*: »Smotra Dalmatinska« god. XXIII (Zadar, 1910), br. 44, str. 1–2; isti, *Francuski konzul o crkovnjacima propovjednicima u Dubrovniku drugom pol. XVIII. Vijeka*: »List dubrovačke biskupije« br. 1 od 1. I. 1909.

Postavio je i nekoliko drugih zahtjeva: da prilikom prijama u senatu njegova pratnja bude s njim, a ne pomiješana s ostalim svijetom, da knez Republike u svom pozdravnom govoru upotrijebi izraze dubokog poštovanja prema francuskom kralju i njegovu konzulu, da izrazi istinsku želju svoje vlade za usklađenjem svojih interesa s interesima francuske kolonije u Dubrovniku. Ujedno je zatražio da svi francuski podanici napuste područje Dubrovačke Republike, premda je – po saznanjima senata – u Dubrovniku živio samo jedan Francuz, oženjen domaćom djevojkom, koji je desetak godina bio u državnoj službi kao topnik. Senat ga je, na traženje Prévosta, otpustio iz službe. Nakon toga je konzul za francuske trgovce tražio oslobađanje od plaćanja svih vrsta poreza i carine na uvoz i izvoz robe. Bili su uzaludni svi pokušaji tajnika dubrovačkog senata da ga umiri i uvjeri da se prema njemu postupa na isti način kao i s njegovim prethodnikom. Odnosi s njim još su se više zaoštrili kada je zaprijetio iskrcavanjem mornara s dvaju francuskih brodova i napadom na grad.³⁶

Nakon što su propali svi pokušaji nagodbe s goropadnim konzulom, vlada Republike je odlučila potražiti rješenje sukoba diplomatskim putem na višoj razini. Tu je svrhu senat Republike g. 1764. poslao u Pariz franjevca Franju Sorkočevića Bobaljevića, ali ga kralj Louis XV (1715–1774) – koga je o svimu prije toga izvijestio sam Prévost – nije htio ni primiti.³⁷

Shvativši da se tim putem neće lako moći otarasiti neugodnog francuskog diplomata, dubrovačka vlada je odlučila to polučiti drugim, posrednim putem. Taj posao trebao je obaviti Remedelli, koji je u to vrijeme bio profesor državnog sveučilišta u Pisi te bio u dobrim odnosima s austrijskim nadvojvodom i toskanskim velikim vojvodom Petrom Leopoldom II.³⁸ Remedelli je s njegovom preporukom treba poći u Beč i zamoliti njegovu majku caricu za posredovanje u ovom sporu s francuskim kraljem Louisom XV. Monsignor Cerati mu je trebao pomoći od sveučilišnih vlasti postići dopuštenje da smije prekinuti svoja predavanja kako bi mogao obaviti posao u Beču prije nego carski dvor pođe na praznike, a nadvojvoda Petar Leopold otputuje u Toskanu.³⁹

---

³⁶ O tomu opširnije B. Krizman, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Zagreb, 1957, str. 207–243.

³⁷ Isto.

³⁸ Leopold II. je bio drugi sin carice Marije Terezije Habsburške i Franje Stjepana Lotarinškoga. G. 1765. postao je veliki toskanski vojvoda pod imenom Petar Leopold I. Nosio je naslov »Veliki vojvoda Toskane, kralj Ugarske, Češke itd.« Nakon smrti starijeg brata Josipa II. bio je 20. veljače 1790. izabran za cara. Umro je svega dvije godine kasnije.

³⁹ Državni arhivu u Dubrovniku, *Litterae et Commissiones Ponentis*, sv. 80, br. 95. O »afetri Prévost« v. L. Vojnović, *La monarchie française dans l'Adriatique*, Paris, 1918, str. 153–159; V.

Posao koji je Remedelliju namijenio dubrovački senat bio sve samo ne jednostavan. Trebao je prekinuti svoj uobičajeni posao na sveučilištu i prihvatiti se odgovornog diplomatskog posla za koji se tražilo ne samo znanje nego i diplomatsko iskustvo. Iako nevoljko, Remedelli se prihvatio ponudjenog posla. Nakon kraćih priprema zaputio se u Beč gdje ga je Marija Terezija ljubazno primila shvativši da se Prévost nediplomatski ponio prema Dubrovačkoj Republici pa mu je obećala svoju pomoć. Stoviše, carica je bila očarana njegovom učenošću pa ga je, mimo protokola, pozvala na objed. Remedelli je tom prilikom održao govor koji se domaćinima vrlo svidio. Naravno, uspjeh nije izostao. Austrijski veleposlanik u Parizu, kao i njegov francuski kolega u Beču, zdušno su se zauzeli kod Louisa XV. da se taj sukob izgladi na najbezbolniji način. No francuski vladar bio je nepopustljiv. Nije htio rješavati pitanje Prévostova postupka, nego je odgovorio da se Dubrovčani nagode s njegovim konzulom koga je on smatrao miroljubivim i odanim čovjekom. Kad su propali izgledi da će se Dubrovčani nagoditi s francuskim konzulom, Louis XV. je 31. ožujka 1766. naredio svom zapovjedniku Grasseu de Briançon da s brodovima napadne Dubrovnik. Nakon što je njegov zapovjednik s dva ratna broda stigao u Dubrovnik usidrivši se u gruškoj luci i zaprijetivši napadom na grad, Dubrovčanima nije preostalo ništa drugo nego da, makar i preko volje, udovolje Prévostovim zahtjevima.⁴⁰

Za vrijeme svog boravka u Beču Remedelli je jesen 1765. obavio i nekoliko drugih diplomatskih poslova. Prije svega, imao je zadatak dobiti svog stalnog zastupnika u Hrvatskoj u osobi grofa Ivana Patačića, ali je carevinsko trgovačko vijeće odbilo taj prijedlog. Remedelli je nakon toga u mjesecu svibnju 1766. napustio austrijsku prijestolnicu vrativši se svojim predavanjima u Pisi.⁴¹ No ne za dugo. Polovinom 1769. godine ponovno je morao putovati u Beč. Bio je zadužen predati carici Mariji Tereziji relikviju glave prvog ugarskog kralja sv. Stjepana koja se čuvala u dominikanskom samostanu u Dubrovniku, što mu nije bilo teško učiniti. Međutim, predajući te moći on je carici neoprezno naveo da se u istom samostanu čuva također relikvija neraspadnute ruke istog sveca, ali da je dubrovački dominikanci neće lako dati.

V. Jelavić, *O dubrovačko-franceskim odnosima u god. 1756–1776*: »Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine« knj. XVI (Sarajevo, 1906), str. 513–553; B. Krizman, *Ceremonijal starog Dubrovnika*, »Vjesnik«, Zagreb, 14. IX. 1950.

⁴⁰ Usp. Đ. Körbler, »Zanovićeve škole« u Dubrovniku: »Grada za povijest književnosti hrvatske« knj. 7, Zagreb, JAZU, 1912, str. 8–9; B. Krizman, n. dj., str. 243–254. O Remedelliju je s mnogo nepreciznosti pisao i A. Bacotich u članku *Due quadri storici*: »Archivio storico per la Dalmazia« anno II, vol. III, fasc. 14 (Roma, 1927), str. 83.

⁴¹ Đ. Körbler, n. dj., str. 9–10.

Mislio je da će se carica zadovoljiti tim darom, ali se prevario. Ona je u oproštajnoj audijenciji 10. kolovoza 1769. odučno tražila i relikviju u ruke kojom je htjela pridobiti naklonost svoje kraljevine Ugarske, obećavši da će relikviju glave vratiti kad dobije relikviju ruke. U suprotnomu, zaprijetila je poduzimanjem bolje nepreciziranih mjera protiv Dubrovnika. Znajući da dubrovački dominikanci neće biti oduševljeni tim zahtjevom austrijske carice, Remedelli je zamolio uglednog dominikanca Petra Gazzanigu, profesoru teologije na bečkom sveučilištu, da piše vrhovniku dominikanskog reda u Rim kako bi ih na to pokušao prisiliti. No ni dubrovački senat nije bio zadovoljan njegovom neoprežnošću u razgovoru s austrijskom caricom. O tomu se u senatu povelala ozbiljna rasprava, odakle mu je 6. studenoga 1769. upućena opomena da se ne miješa u stvari za koje nije zadužen i koje na nj ne spadaju.⁴²

Treće Remedellijevo diplomatsko zaduženje odnosilo se na povlačenje dubrovačkih zaklada položenih u bankama i štedionicama u Italiji (Firenci, Modeni, Parmi, Milanu i drugdje) i Beču od kojih se uzdržavao isusovački Dubrovački kolegij. Nužnost povlačenja tog kapitala nametnula se kao posljedica velike kampanje protiv isusovaca još prije nego je 1773. Družba Isusova bila službeno ukinuta. Predviđajući da bi sav njezin kapital mogao izvršiti u blagajni država u kojima se nalazio, dubrovačka vlada je zadužila Remedellija da nastoji dokazati da taj kapital nije vlasništvo isusovaca, nego dubrovačke države i njenih građana. U svom dopisu Remedelliju od 24. siječnja 1769. ona je navela da se samo u Parmi čuva 7500 dukata koji su nekada pripadali Dubrovačkom kolegiju. Predviđajući da će zbog tog posla morati biti odsutan dosta vremena, senat mu je preporučio da za svoje izbjivanje sa sveučilišta zatraži odobrenje od velikog vojvode.

Remedelli nije mnogo vjerovao u uspjeh tog novog zaduženja, ali je – želeći pomoći domovini – prihvatio taj nezahvalni zadatak. Isposlovao je sva potrebna odobrenja i krenuo na put. U Parmi nije ništa obavio, ali je u Firenci imao više uspjeha. Za put u Beč morao je naći sebi zamjenu na sveučilištu u Pisi koju je sam platio. Pogodio se s jednim prijateljem iz samostana sv. Marka u Firenci da ga, za plaću od 80 firentinskih škuda, zamijeni na sveučilištu. Senat mu je, za protuuslugu, preko bečke banke Wagner isplatio 1000 forinti. Stigavši u Beč u mjesecu rujnu, do kraja godine uspješno je obavio povjereni mu zadatak. Isposlovao je da bečki dvor naredi da se Dubrovniku vrati svota od 1235 škuda koja se kao isusovačka zaklada čuvala u Mantovi i Milanu. Ujedno je, uz pomoć bečkog veleposlanika u Parizu, us-

---

⁴² Državni arhiv u Dubrovniku, *Litterae et Commissiones Ponentis*, sv. 88, br. 100; usp. Đ. Körbler, n. dj., str. 11–12.

pio isposlovati pomoć protiv pretjeranih carinskih pristojbi što ih je Francuska počela uzimati od dubrovačkih brodova.⁴³ No to nije bilo sve.

Za vrijeme njegova boravka u Beču, kad se već počeo spremati za oprostajnu audijenciju kod carice Marije Terezije, senat mu je povjerio novi, mnogo teži diplomatski zadatak. Trebao je isposlovati austrijsku pomoć za izravnane razmirnice do kojih je došlo za vrijeme rusko-turskog rata (1768–1774) zbog jedne nesmotrenosti dubrovačkog konzula u Genovi. U tom ratu Rusi su u svojoj politici širenja na račun Turske u Ukrajini i Krimu u raznim sredozemnim lukama počeli nabavljati i naoružavati brodove koji su imali zadatak progoniti i pljačkati ne samo turske brodove nego i brodove njihovih vazala i saveznika. Premda je dubrovačka vlada znala za te događaje, u toj se situaciji nije znala brzo snaći. Umjesto da svoje trgovačke brodove pozove kući, ona ih je ostavila da se snalaze kako znaju i umiju. Slučaj je htio da su Rusi u Genovi bili nabavili jedan oveći brod naoružavši ga s 26 topova i posadom od 200 ljudi kako bi ga mogli upotrijebiti protiv Turaka. Bojeći se da bi taj brod mogao biti upotrijebljen i protiv brodova Dubrovačke Republike, dubrovački konzul Švicarac David Maystre je – ne shvaćajući o čemu se zapravo radi – isposlovao od vlasti Genovske republike da taj brod zaplijeni i razoruža. Rusi su, saznajući za to, potez dubrovačkog diplomatskog predstavnika protumačili kao neprijateljski. Time su dotada inače dobri dubrovačko-ruski odnosi bili stavljeni na veliku kušnju. Ti su se odnosi još više pogoršali kad su u veljači 1770. tri jaka odreda ruske mornarice, pod zapovjedništvom admirala grofa Aleksija Orlova, uz pomoć Engleza, iz Baltičkog mora stigla u Sredozemno more i počela s napadima na Turake. Orlov je – kako je 30. rujna 1770. u Dubrovnik javio konzul u Livornu – tom prilikom zarobio i 30 dubrovačkih brodova priopćivši konzulu da ruska carica Katarina II. (1762 – 1796) od tada smatra Dubrovačku Republiku neprijateljem te da će se ne samo nastaviti sa zarobljavanjem svih dubrovačkih brodova na koje naiđe, naročito onih koji su prevozili tursku robu ili bili u službi Turaka, nego i poslati svoje brodove da napadnu i zauzmu samu Dubrovačku Republiku.

U toj vrlo teškoj situaciji dubrovačka vlada je g. 1775. jedini izlaz vidjela u posredovanju s Rusima. U tu svrhu jedno poslanstvo je odlučila poslati u Petrograd kako bi s caricom Katarinom II. pokušalo izgraditi odnose, a drugo k Orlovu u Livorno, gdje se nalazila ruska pomorska baza za Sredozemlje. Za put u Petrograd određeni su Marin Tudišić i Franjo Ranjina, a za poslanike u Toskanu Marin Getaldić i Luka Bunić. Imali su zadatak prije svega opravdati postupke kapetana svojih brodova koji su prevozili tursku

⁴³ Đ. Körbler, n. dj., str. 12–13.

robu da su ih Turci na to prisilili, jer da Dubrovnik u rusko-turskom sukobu održava strogu neutralnost. Na drugom mjestu trebali su pokušati isposlovati oslobođenje svojih zarobljenih brodova. No nijedno od tih poslanstava nije polučilo nijedan od postavljenih zadataka. To je sada trebao učiniti Remedelli. Njegov zadatak je bio pridobiti Mariju Tereziju za posredovanje u sporu s Rusima.

Remedelli se i ovaj put prihvatio posla. On je, za razliku od senata, smatrao da taj spor treba riješiti u Livornu gdje je Orlov imao svoju pomorsku bazu. Po njemu, trebalo je zamoliti velikog toskanskog vojvodu i budućeg cara Petra Leopolda II. da posreduje kod Orlova i isposluje povoljne uvjete pomirenja s Rusijom. Republika se na kraju složila s njegovim mišljenjem, ali ga je ipak zadržala u Beču za sve vrijeme tih pregovora. Njegov zadatak bio je održavati vezu s Toskanom i Austrijom i biti na raspolagnju za posredovanje između Austrije i Rusije. Posljednje pismo koje je u vezi s tim primio iz Dubrovnika nosilo je datum od 28. kolovoza 1776. Bio je to kraj ne samo njegova diplomatskog zaduženja u Beču nego i kraj dopisivanja s dubrovačkom vladom.⁴⁴ No svoje veze s redovničkom subraćom u rodnom gradu nije nikada prekidao. Ona su ne samo znala za njegove uspjehe u Italiji nego su ga pokušala navesti da se, barem pod starost, vrati kući. U tu svrhu ona su ga 8. svibnja 1785. izabrala za priora (starješinu) svog samostana te mu u tom smislu poslali službeno pismo. No on je tu službu odbio prihvatiti.⁴⁵

Remedelli je umro 10. svibnja 1793. u lijepoj starosti od 82 godine. Bio je sahranjen u velikoj bazilici sv. Dominika u Bologni. Na grob mu je – suprotno redovničkom običaju – postavljena posebna spomen-ploča koja je veličala njegovo djelo,⁴⁶ a na poznatom trgu u Padovi »Prà della Valle«, na kojemu se nalaze spomenici znamenitih ljudi, postavljeno je njegovo poprsje.⁴⁷ U domovini mu, za razliku od Italije, nikada nije postavljena ni najo-

⁴⁴ Sukob između Rusa i Turaka završio je turskim porazom i mirom sklopljenim 21. lipnja 1774. kojim su pobjednicima pripala široka područja na Krimu, Moldaviji, Vlaškoj, Azovu, Balkanu i Crnom moru te osigurao utjecaj na balkanske kršćane, što je Petrogradu omogućavalo da se lako miješa u unutarnja pitanja Turskog carstva (usp. V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*, II, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980, str. 256–268; Ž. Marković, *Ruđe Bošković*, II, Zagreb, JAZU, 1969, str. 744–753); Đ. Körbler, n. dj., str. 13–14. Remedellijeva diplomatska djelatnost mnogo je opsežnija nego ju je ovdje bilo moguće prikazati. Namjeravam je obraditi u posebnoj raspravi.

⁴⁵ Registrum litterarum Vicariorum Generalium Congregationis Ragusinae, str. 35 (rukopis u knjižnici samostana sv. Dominika u Dubrovniku).

⁴⁶ Ploča se nije sačuvala pa nam nije poznat ni njen tekst (usp. »Slovinac«, god. VI [Dubrovnik, 1883], br. 22, str. 350).

⁴⁷ V. Adamović, *Dubrovnici izvan zavičaja*, Dubrovnik, 1914, str. 42.

bičnija ploča koja bi podsjećala na njegove zasluge.⁴⁸ Jedini spomen na nj bio je sljedeći anonimni epigraf koji sada, više od dva stoljeća nakon njegove smrti, prvi put izlazi u javnost:

Epigraf Dioniziju Remedelliju:
 Dionisio Remedellio Rhacusino
 Integerrimo Sacerdoti Congregationis S. Dominici
 Qui
 Florente adhuc Aetate
 In ordinandis Edendisque S. Antononi Ascriptis
 Suam Thomae Mamachio Operam Impense Praestitit
 Graecam Linguam Bonaniae
 Pisis Theologiam publice Tradidit
 Et ob Doctrinam Eruditionem et Probitatem
 Magister Sodalitatis Suae Dictus Est
 Quieti, Studiis et Pietati Laudabiliter Indulgens
 Bononiae Pietissime Acquievit
 VI. Non. Mai MDCCXCIII.⁴⁹

To, međutim, ne znači da ga njegovi sugrađani nisu poznavali i cijenili njegove zasluge. U svoje vrijeme poznati filozof i kraljevski tajnik u Milanu Dubrovčanin Stjepan Šuljaga⁵⁰ posvetio mu je svoj djelo »Exercitationes geographicae, hydrographicae, et anemographicae de naufragio Divi Pauli Apostoli, ejusque adventu in insulam Melitam Illyricam, sive Mare Adriaticum suis finibus restitutum«, Venetiis, apud Franciscum Pitteri, 1757 te nekoliko drugih Dubrovčana koji su mu posvećivali svoje spise.⁵¹

⁴⁸ U zborniku glasovitih Dubrovčana »Galleria di illustri Ragusei« donesena mu je slika, ali ne i životopis. Jedino ga je slikar Vlaho Bukovac ovjekovječio na svom platnu koje prikazuje znamenite Dubrovčane.

⁴⁹ Usp. V. Adamović u članku *Grada za istoriju dubrovačke pedagogije: »Slovinac«*, god. V (Dubrovnik, 1882), br. 26, str. 403.

⁵⁰ O njemu v. S. Gliubich, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna – Zara, 1856, str. 277.

⁵¹ G. Valentinelli navodi četiri rasprave koje su mu posvećivali njegovi sugrađani (*Bibliografia della Dalmazia e del Montenegro*, Zagabria, Coi tipi del dr. Ljudevit Gaj, 1855, str. 237).

II. Djela

Iako se Remedelli cijelog života bavio knjigom, ipak – koliko se zna – iza sebe nije ostavio velikih stručnih djela kako bismo to mogli očekivati. To ipak ne znači da u daljnjem proučavanju njegova života i djelatnosti nisu moguća ugodna iznenađenja. Za to postoji više nego utemeljena nada. Iz nekih njegovih pisama koja je razmjenjivao s vrhovnim starješinom dominikanskog reda Antoninom Bremondom može se zaključiti da je napisao neka djela koja, vjerojatno zato što su ostala u rukopisu ili su možda anonimna, leže u nekom nedovoljno proučenom arhivu ili knjižnici. Tako npr. iz pisma generala dominikanskog reda od 15. ožujka 1752. saznajemo da mu je Remedelli bio posvetio jedno svoje djelo koje mu je poslao po dominikancu Zannoniju. Ne znamo o kojemu je djelu riječ. General mu je u svom odgovoru naglasio da nema običaja prihvaćati bilo kakve posvete, ali da to ipak iznimno čini kako bi nagradio njegovu marljivost i sposobnosti koje služe ugledu reda.⁵² Slične izraze zahvalnosti i pohvale vrhovnik reda također iznosi u pismu od 18. travnja 1752.⁵³ Remedelli je generalu svog reda kao uglednom povjesničaru i bibliofilu slao na dar i neke druge rukopise. Tako mu je po jednom drugom redovniku poslao dva druga rukopisa, vlasništvo nekadašnjeg generalova školskog druga Tavellija te jedan treći, vlasništvo samostavna Sv. Agneze u Bologni. General reda mu je 29. ožujka i 17. lipnja 1752. odgovorio da taj dar ne želi prihvatiti bez pristanka koludrica samostana Sv. Agneze.⁵⁴ Uskoro je stigao i njihov pristanak, pa je general reda svoju zbirku rukopisa obogatio jednim novim, naredivši prethodno da se za spomenute koludrice napravi kopija poklonjenog rukopisa.⁵⁵

O Remedellijevu strogo znanstvenom radu, nasreću, znamo mnogo više. Prvi njegov takav rad odnosi se na kritičko izdanje djela *Summa moralis* poznatog firentinskog dominikanca reformatora, teologa i nadbiskupa Antonina Pierozzija (1389–1459). To je djelo važno kako s teološko-moralnog tako i etičko-ekonomskog gledišta. Izvršilo je velik utjecaj na svu kasniju teologiju pa je bilo vrlo traženo. Samo u drugoj polovini XV. st. doživjelo je

---

⁵² »Ho ricevuto il consaputo involto delli scritti del P. M. Zannoni ed ho gradito l'attenzione di V. P. in transmettermelo. Rispetto alla dedica delle conclusioni che mi esibisce, quantunque non sia mio costume di accettare dedica alcuna, nulladimeno per questa volta mi contento di riceverla, ripromettendomi della sua diligenza e capacità una funzione assai decorosa per la Religione...« (AGOP IV, 221, p. 28). Vrhovnik reda mu je još dva puta: 18. i 26 travnja 1752. zahvalio na posveti njegova djela za koje kaže da služi na čast cijelom dominikanskom redu (AGOP IV, 222, pp. 52, 56).

⁵³ Đ. Körbler, n. dj., str. 6.

⁵⁴ AGOP IV, 222, str. 37, 81.

⁵⁵ Ondje, str. 84.

18 izdanja, a u XVI. st. bilo je izdavano 12 puta. Međutim, u ta su se izdanja, bilo lošim čitanjem rukopisa, bilo nepažnjom tiskara potkrale brojne pogreške koje su na mnogo mjesta znatno mijenjale izvorni smisao. Zbog toga se nametnula potreba njegova kritičkog izdanja. Taj složen i odgovoran zadatak povjeren je u to vrijeme poznatom učenjaku Tommasu M. Mamachiju, koji je za suradnika uzeo Remedellija.⁵⁶ Oni su na pripremanju tog izdanja radili pune tri godine prepisujući tekst iz autografskog rukopisa sv. Antonina, pišući bilješke i pripremajući ga za tisak.⁵⁷ Plod njihova rada bilo je kritičko izdanje I. dijela tog djela u dva sveska pod naslovom »Sancti Antonini Archeipiscopi Florentini Ordinis Praedicatorum Summa moralis ad autographorum fidem nunc primum exarata, notis et observationibus illustrata, cura et studio FF. Thomae Mariae Mamachi et Dionysii Remedelli Ordinis eiusdem theologorum. I. Partis Volumen I. Florentiae Anno MDCCXLI. Ex Typographio Petri Caietani Viviano«. Drugi svezak nosi neznatno različit naslov »Ordinis Praedicatorum Summa moralis ad autographorum fidem nunc primum exarata, notis et observationibus illustrata, cura et studio FF. Thomae Mariae Mamachi et Dionysii Remedelli Ordinis eiusdem theologorum. I. Partis Volumen II. Florentiae Anno MDCCXLII. Ex Typographio Petri Caietani Viviani.«. Knjige su u velikom folio-formatu: 41,3 × 27 cm. Tiskane su u dva stupca. Prvi svezak ima 716 stupaca, a drugi prosljeđuje od 718 do 1470 stupaca. Tri zadnja lista II. sveska preko cijele stranice sadrže odbranje redovničkih i crkvenih poglavara. Djelo su posvetili Ani Mariji Ludovici (*Annae Mariae Ludoviciae*), velikoj kneginji Toskanske vojvodine i kćerki Cosima III. de Medici te sponzorici knjige. U posveti izdavači podsjećaju na njezine slavne pretke, koji su uvijek bili veliki prijatelji dominikanaca, naročito njezina pradjeda Cosima de Medici, »oca Domovine« i velikog prijatelja autora ove knjige, graditelja samostana Sv. Marka i darovatelja dragocjene knjižnice koja je još uvijek ures samostana. U posveti se također navodi da su isto tako veliki prijatelji samostana bili i drugi članovi Medicijevske obitelji: Lorenzo, Pietro, pape Leon X. i Klement VII. Na kraju posvete izdavač ističe i naročitu pobožnost velike vojvotkinje, dostojnu njezinih slavni prethodnika, prema kanoniziranom autoru ove knjige.

⁵⁶ Usp. S. Orlandi, *Necrologio di S. Maria Novella*, II, Firenze, Leo S. Olschki Editore, 1955, str. 263, 273, 276–277.

⁵⁷ U njegovu uvodu Remedelli navodi: »Contulit diligentissime trium annorum spatio hoc sancti Antonini Auctographon et ad illius fidem edidit Florentiae notisque et observationibus illustravit Primam Partem Summae Moralis eiusdem Sancti Antonini, Fr. Dionisius Remedelli ragusinus una cum Fr. Thoma Maria Mamachi Chio Ord. Praed., Typis Petri Caetani Vibiani anno Christi 1741 et 1742. Fr. Dionisius Remedelli manu propria« (usp. S. Orlandi, n. dj., str. 276–277).

Predgovor izdanju sastavio je Toma Mamachi. On ističe važnost djela koje objavljuje i razloge zbog kojih su se on i Remedelli prihvatili tako teška i odgovorna posla da svim zainteresiranima učine pristupačnim izvorni tekst djela koje je od samog početka bilo vrlo popularno i traženo, o čemu svjedoče njegova brojna izdanja počevši od g. 1474. kada je prvi put bilo objavljeno u Mlecima. No koliko god je ono bilo traženo ne samo u samoj Italiji nego i u cijeloj Katoličkoj crkvi, njegovi izdavači nisu se previše trudili oko čistoće njegova izvornog teksta. Svako novo izdanje samo je gomilalo nove tiskarske i sadržajne pogreške. Sve je to nametnulo potrebu njegova kritičkog izdanja. Bila je sretna okolnost da su se u knjižnici samostana Sv. Marka u Firenci u autografu sačuvala brojna djela sv. Antonina, a s njima i brojni kasniji prijepisi. Međutim, nedostajao je autograf »Moralne sume«. Nakon pomnih istraživanja pronađen je njegov prvi dio u samostanu Sv. Marije Nove (*S. Maria Novella*) u Firenci. To je olakšalo cio pothvat. No trebalo ga je ne samo prepisati nego i usporediti s kasnijim izdanjima te popratiti bilješkama i kritičkim aparatom. U tom poslu – ističe Mamachi – dragocjenu pomoć pružio mu je mladi, ali učeni teolog Dubrovčanin Dionizije Remedelli. Mamachi naglašava njihovo uzajamno prijateljstvo koje je bilo razlog da se on prihvatio tako odgovorna i zahtjevna posla. On, Mamachi, napisao je bilješke, a Remedelli je priredio tekst sv. Antonina služeći se Autografom. Ispravio je brojne pogreške koje su se prijašnjim izdavanjima bile potkrale.⁵⁸

Mamachi hvali Remedellijevu učenost za koju kaže da nadvisuje njegovu mladu životnu dob, jer da je najbolji mogući način obavio povjereni zadatak. Kao dokaz da njegov posao ni u kojem slučaju nije bio lagan Mamachi navodi podatak da tekst ima 1480 stupaca u kojima je Remedelli ispravio više od 8.000 pogrešaka koje su se potkrale u dotadašnjim izdanjima. Sve je to naveo u bilješkama koje su označene slovima (a), (b), (c) itd. te tekst podijelio po jasno označenim paragrafima. Njegovo je također IX. Poglavlje III. naslova (*Nonun Capitulum Tituli III*). On je ujedno u autografu otkrio više poglavlja kojih nema u drugim izdanjima te ih donio u novom izdanju podijelivši tekst na paragrafe.

Mamachijeva i Remedellijeva znanstvena suradnja nije se prekidala ni nakon što je Mamachi g. 1742. iz Firence bio premješten u Rim. O tomu

⁵⁸ »Igitur P. Dionysium Remedellium Ragusinum Ord. N. Theologum, iuvenili aetate doctissimum, vehementer rogavi ob summam, quae inter nos est, amicitiam morumque consensio-nem, ut sibi partem huiusce tanti laboris summeret, et quo tempore ipse notationes instruebam ille textum Antonini ad autographi fidem corrigeret, iudicaretque opportune menda, quae in veteres editiones typographorum oscitantia inrepsissent. Adsensus est ille quidem; remque in primis gravem partiens atque communicans reddidit sua opera levio-rem« (Sancti Antonini *Summa moralis*, I. Partis Volumen I, Florentiae 1741, str. XV).